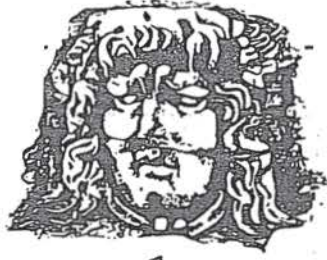


# Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi



ARKEOLOJİ-RÖLÖVE-RESTORASYON  
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO  
TEOLOJİ-FOLKLOR

İÇİNDEKİLER

Sayı : 15

YIL: 1999 -2000

İstanbul 2000

Sahibi ve Yazı

İşleri Müdürü : Enis KARAKAYA

Sanat Yönetmeni : Tolunay TİMUÇİN

Teknik Müdür : Ahmet AKMAN

Koordinatör : Haluk KARGI (M.A)

Haber Sorumlusu : Haluk ÇETİNKAYA (M.A)

Yayın Kurulu : Dr. Şebnem AKALIN

Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Enis KARAKAYA (M.A)

Doç. Dr. Üzlifat (Canav) ÖZGÜMÜŞ

Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ

Danışmanlar : Prof. Dr. Semavi EYİCE

Prof. Dr. Ara ALTUN

Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM

Prof. Dr. Baha TANMAN

Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

\* Bu sayının hakemleri yayın kurulu üyeleridir.

Sayfa Düzeni : Ahmet AKMAN 0 535 494 76 50

Baskı : Düzey Matbaa 0 212 613 40 41

İRTİBAT : Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

İ. Ü Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

34459 Beyazıt / İstanbul

İRTİBAT Tel : 0 212 455 57 00 / 15734

0 212 516 18 10

0 535 473 69 32 (Enis)

E-POSTA : sanattarihidergisi@yahoo.com

WEB : www.sanattarihi.com.tr.tc

Kapak : Zeyrek Camii

Pantokrator Manastırı Kilisesi

(Fotoğraf Ahmet AKMAN)

\* Homeros Destanlarından Ruhcan Akil'in Fırçasına Troya  
Doç. Dr. Zühre İNDİRKAŞ ..... 2-9

\* Bizans Manastırlarının Tarihsel Gelişimi  
Haluk ÇETİNKAYA (M.A) ..... 10-18

\* Kazlı Çeşme Artık Kazsız Çeşme  
Ebru BIYIKLIOĞLU ..... 19-21

\* Şehzade Camii Hazîresi Osmanlı Mezar Geleneklerine Aykırı Bir Hazîre Gelişimi  
İsmail ORMAN (M.A) ..... 22-37

\* Bulla'dan Kozak'a Mühürle Resimleştirme ve Güvenceye Alma Geleneği  
Doç. Dr. Nebi BOZKURT ..... 38-39

\* Merdivenköy'deki Bizans Manastırına Dair  
Enis KARAKAYA (M.A) ..... 40-42

\* Halep ve Şam'da Bulunan Osmanlı Dönemi Çinileri Hakkında Gezi Notları  
Dr. Şebnem AKALIN ..... 43-55

\* Mitra ve Mithraism  
Doç. Dr. Engin BEKSAÇ ..... 56-61

\* Sirkeci'de Bulunan Bir Bizans Kilisesi Alt yapısı  
Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ ..... 62-65

\* Şu'arâ-yı Eslâf Tevârih-i Manzûme'de Yeralan Osmanlı Dönemine Ait Bazı Câmî Kitâbeleri (XV.-XVIII. yüzyıl)  
Doç. Dr. Hüsamettin AKSU ..... 66-78

\* Tudelalı Benjamin'in "Seyahatler Kitabı" ve İstanbul Hakkında Verdiği Bilgiler  
Dr. Kürşat DEMİRCİ ..... 79-80

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ile yararlanılabilir.



## ŞU'ARÂ-YI ESLÂF TEVÂRİH-İ MANZÛME'DE YERALAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT BAZI CÂMİ KİTÂBELERİ (XV. - XVIII. yüzyıl)

Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

Geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürebilen kültür ve sanat âbidelerimizin hemen hemen tamamında kitâbelere rastlamaktayız. Kitâbeler genelde binaların ana kapıları üzerlerine, çeşme ve sebillerin cephelerine konulan yazılı levhalardır. Bunlar yapıların hüviyetini belirginleştiren manzûm veya mensûr yazılardır. Kitâbe, bu yapılardaki levhaların yazısı yerinde kullanılan bir tabirdir (1).

Âbidevi kültür varlıklarımızın tescil belgeleri olan kitâbeler, günlük hayatımızda her an karşımıza çıkmaktadır. Kitâbeler, özellikle mimarlık kültürümüz üzerine çalışma yapan araştırmacılarımızın yakın ilgisini çeker. Genel olarak her ülkenin medeniyet tarihinde ister antik, ister modern çağlarda olsun edebî sanatları içinde bir kitâbe yazma sanatı doğmuştur. İslâm mimârisinin yazıldığı sahalarda kitâbelerin yazılış maksadına göre nitelikleri değişir. Meselâ bir binanın hangi hükümdar döneminde, hangi tarihte inşa edildiği, yapının adı, yaptıranı (bânisi), yapanı (mimarı – ustası) ve işlevi belirtilir. Kitâbe metnini (manzûm kitâbelerde) hazırlayan ve kitâbe hattını yazan sanatkarların adları bu levhalara ustalıkla yerleştirilir.

Yapının türü câmi, mescit, medrese, zâviye, türbe, hankâh, mezar, han, hamam, köprü, çeşme, saray, kervansaray, imarethane, dârü'l-kurrâ, dârü'-şifâ, kütüphane ve bunlara benzer yapılarda Kur'an âyetleri ile hadisler yanında manzûm ve mansûr yazılar kitâbe olarak kullanılmıştır.

Câmi kitâbeleri inşâ edildikleri tarihte dönemin edip ve şâirleri tarafından kaleme alınmış, manzûm olarak yazılan kitâbeler ebced hesabı usulüne göre düzenlenmiştir. Bu kitâbeler mermer gibi sert satırlar üzerine yazılarak yapının girişine, ekseriya kapı üstüne yerleştirilmiştir. Önceleri Arapça olan kitâbeler, daha sonraları o ülkenin ana diliyle yazılmaya başlanmıştır. Selçuklularda Arapça ve Farsça olan kitâbeler, Beylikler döneminde de aynı yolu izler. Osmanlılar'da önceleri Arapça, çok azı Farsça olan kitâbeler XVI. yüzyıldan itibaren Türkçe yazılmaya başlanmıştır. Yapılarda hat çeşidi olarak ilk yazı türü kûfidir. Daha sonraları çok yaygın bir şekilde nesih hattı kullanılmıştır. Nesih hattı İslâm ülkelerinde kendisine has özellikler gösterir. Mesela Mısır

Memlükleri ile Anadolu Selçuklularının kullandığı nesih hat arasında, özellikle dekoratif süs ögesi olarak farklılaşma mevcuttur. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı kitâbelerinde ta'lik hat egemen olmuş, bu egemenliğini çağımıza dek sürdürmüştür.

Kitâbeler hakkında yaptığımız bir çalışmada Câmiî (toplayanı) meçhûl bir mecmua içinde 99 adet câmi kitâbesini bir arada bulduk. Bu kitâbelerin en eski tarihlisi 867 / 1462 – 3 olup, günümüze en yakın tarihlisi ise 1191 / 1777'dir. Bu câmi kitâbeleri İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nde kayıtlı bulunan 2508 numaralı Türkçe yazma eserin 17b – 19a yapraklarında bulunmaktadır.

Yazmanın dış kapağına yapıştırılan etikette "Tevârih Mecmû'ası" yazılı ise de (2) mecmu'anın unvan sayfasında eserin adının "Şu'arâ-yı Eslâf Tevârih-i Manzûme" olduğu açıkça görülmektedir. Yazma, vişne rengi meşin bir cilt içinde olup, üzeri yaldız zincirek ve şemse ile süslenmiştir. 318 x 180 (300 x 175) mm. eb'adında 71 varaktan oluşan yazmanın kağıdı aharlı ve elvândır. Kitâbeler mâilen 4 sütün halinde yazılmış olup, muhtelif satırlıdır. Nefis bir ta'lik hat ile yazılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkeple olup, bazı sayfalar serpmeye yaldızla bezelidir. Yazma tarihsizdir. XVIII. yüzyıl.

Şu'arâ-yı Eslâf Tevârih-i Manzûme'nin Tevârih-i Cevâmi-i Şerif (17b – 19a) bölümünde 99 adet câmi kitâbesi mevcuttur. Bunlar XV.–XVIII. yüzyıllarda yaşamış Osmanlı şâirlerinin yazdıkları kitâbelerdir. Yazmanın bu bölümüne sadece câmi kitâbelerinin, tarih manzûmelerinin nadiren son iki beyti, çoğunlukla son beyti alınmıştır. Bazı kitâbeler de tek mısradır. Bunlar üç kıta üzerine yayılmış geniş Osmanlı toprakları üzerinde inşa edilen, ihya edilen, temeli atılan, tamir, tevsi', tecdid ve ferş edilen câmi kitâbeleridir. Kitâbe sayısının 99 adet olması Allah'ın her ismi için bir kitâbenin seçildiğini akla getirebilir. Kitâbeler sadece İstanbul câmilerine münhasır olmayıp, bazen bir Belgrad câmiî, bir Bağdad, bir Mekke câmi-i şerifi kitâbesidir. Kitâbelerin dili genelde Türkçe'dir. Ancak Arapça ve Farsça olarak altışar kitâbe de vardır. Bu çalışmada Arapça ve Farsça olan kitâbelerin tercümeleleri dipnotlar halinde verilmiştir.



Varaklarda mâilen dört sütün halinde yazılan kitâbelere birer numara verilerek yukarıdan aşağıya doğru okunmuştur. Birinci sütun bitince, ikinci sütunun başından başlanarak sayfanın altına doğru okuma işlemi yapıldıktan sonra üçüncü ve dördüncü sütunlar aynı yolla okunmuştur. Yazmada kitâbelerin başında kitâbeyi kaleme alan şairin adı verildikten sonra câmi'in ismi (çoğunlukla bu bâninin adıdır) ve bulunduğu şehir belirtilmiş, kitâbe beytinin ortasına gelmek şartıyla senesi çaprazlama yazılmıştır. Hicrî tarihlerin milâdîsi parantez içinde tarafımızdan eklenmiş, ayrıca okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla kitâbelerde geçen şahıs, yer ve yapı adlarının indeksi hazırlanmıştır. Hazırlayanı bilinmeyen "Şu'arâ-yı Eslâf Tevârîh-i Manzûme" adlı yazma eser, içinde yaşadığımız çağda, belki yok olmuş olan câmilerin pek çoğunun tarihini de bildirmek suretiyle Osmanlı mimarisine yaptığı paha biçilmez katkısından dolayı ziyadesiyle önem taşımaktadır.

Bu sahada çalışan bilim adamlarının ilgisini fazlasıyla çekeceği ümit edilerek kitâbe metinleri aynen verilmeye gayret edilmiştir. Metindeki sıralama esas alınarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

ŞU'ARÂ-YI ESLÂF TEVÂRÎH-i MANZÛME  
(iÜ Ktp., TY. 2508, 17 b – 19 a)

17b

TEVÂRÎH-i CEVÂMi'-i ŞERÎF

Sabrî

1. Şevkile Sabrî dedim târihini  
Oldu Câmi' Mescid-i Aksâ misâl  
Sene 1044 (1634 – 5)

Sabrî

2. Tamam olunca ey Sabri bu câmi'  
Dîdim tarihini ey kible-i feyz  
Sene 1038 (1628 – 9)

Nâli

3. Nâli itmâm-ı binaya dîdî hâtîf târih  
Câmi bûrd-i hüdü mecma'-ı dîn û takvâ  
Sene 1076 (1665 – 6)

Şehrî

- Berâ-yı tecdîd-i Câmi-i Sultan Süleyman der Belgrad (3)

4. Bu âsâr-ı kadîme Şehriyâ târih-i nevdîr bu  
Binâ-yı câmi'-i bâlâ-yı Hân Ahmed Süleymânî  
Sene 1126 (1714)

Nâli

- li Câmi'i Valide Sultan der Behçekapu (4)

5. Çıkdı båd-ı seher dedi târih  
'Accilû bi's-selâti kable'l- fevti  
Sene 1074 (1663 – 4)

Nâli

6. Oldu itmâmına câmi-i şerifin târih  
Câmiü'l- bîrr û hüdü mahfil-i takvâ ehlen  
Sene 1074 (1663 – 4)

Rüşdî

- li Câmi'i Ustakavak

7. Tarhını tahsîn edüb Rüşdî dîdî târihini  
Hâlet – efvâ ma'bed-i vâlâ binâ- i dilkuşâ  
Sene 1091 (1680)

Sâbit

- li Câmiî Çorlulu Ali Paşa

8. Kapusun beklesin ecr isteyen târih-veş Sâbit  
Yapıldı ehl-i aşka Cami-i pâk-ı Ali Paşa  
Sene 1119 (1707 – 8)  
ve lehu (5)

9. Lafzen ve ma'nen oldu târihi  
İki mısram Sâbitü'l- fehvâ  
Oldu bu bin yüz on dokuzda binâ  
Pür cilâ cami'-i Ali Paşa  
Sene 1119 (1707 - 8)

Nâbi

- li Câmi'i Ali Paşa

10. Elif imdâd idüb lillâh lafzına dedî târih  
Bu 'âlf câyı yapı hasbeten lillâh Ali Paşa  
Sene 1120 (1708 – 9)

Cevrî

11. Dedi Cevrî kudsîyân bu ma'bedin târihinî  
Oldu vâlâ câmi'-i cennet – harîm û bî 'adîl  
Sene 1046 (1636 – 7)



Nâbî li Câmîi Vâlide Sultan der Üsküdar

12. Nâbiyâ târîh odur her okuyân etsin du'â  
Vâlide Sultan'ın Allah câmi'in etsün kabûl  
Sene 1121 (1709 – 10)

Tîgî li Câmî'i Sultan Selîm der Edirne

13. Yazdı Tîgî levh-i bâb-ı cennete târîhini  
Câmî'-i âh Selimü'l- kalb imâm-ı cem'-i dîn  
Sene 982 (1574 – 5)

'Alîmî der Ergene

14. Dâ'i'- yi kemter 'Alîmî uğrayub târîhini  
Dedî kim tecdîd olundu Câmî-i Sultan Murad  
Sene 1021 (1612 – 3)

Osmanzâde li Câmî-'i Valide Sultan

15. Mahalline yapıldı Valide Sultanın âsârı  
Güzîn-i beyt-i tâ'at-i ilâhî ma'bed-i zîbâ  
Sene 1121 (1709 – 10)

Osmanzâde

16. Olup hazır du'âya dedi Ta'ib kudsiyân târîh  
Ma'bedde kılındı ibtidâ Cum'a mübârek bâd  
Sene 1123 (1711 – 2)

Vehbî li Câmî-i İbrahim Paşa

17. Du'a etmek gerekdir beşer vaktin anâ ey Vehbî  
Bu beytu'l- lâhî İbrahim Paşa bî bedel yaptı  
Sene 1138 (1725 – 6)

Sâmî

18. Resm-i Osmaniyle Sâmî söyledim târîh o dem  
Câmiu'n- nûr oldu İbrahim Paşa Câmî'î  
Sene 1138 (1725 – 6)

Sâmî der Çınarcık

19. Sâmiyâ târîh-i itmamına dedim tekbîr ile  
Câmî'-i nûrânî-i pâkîze tarhu'n- nişîn  
Sene 1137 (1724 – 5)

Şehrî

20. Câmî'-i sadr-ı güzîn Şehriyâ târîh-i pâk  
Ma'bed-i takvâ zemîn û kiblegâh-ı müslimîn  
Sene 1138 (1725 – 6)

Nedim li Câmî'i Fatma Sultan

21. Bu mısra'la Nedîmâ söyledi târîh-i itmâmın  
Ne a'la câmi ihyâ etti el- hakk Fatma Sultan  
Sene 1140 (1727 – 8)

Vehbî

22. İbtidâ ettiğin te'sîs-i binâya Vehbiyâ  
Söyledim itmamına târîh için bu mısra'î  
Fatma Sultan edib ihyâ bu zîbâ ma'bedî  
Mescid iken böyle bir pâkîze câmi eyledi  
Sene 1140 (1727 – 8)

Hasîb li Câmî'-i Ali Paşa

23. Hesab ettim Hâsîb sâl-ı itmama bu tarihî  
Vezîr-i kat'a bir mecmu'adır bu câmi'-i vâlâ  
Sene 1147 (1734 – 5)

Sa'id li Câmî'-i Ali Paşa

24. Dediler tahsîn edüb târîhin ânın kudsiyân  
Nûr 'ale'n- nûr ma'bed-i ra'nâ zehî cây-ı cedîd  
Sene 1147 (1734 – 5)

Sa'id

25. Dinle gel hâme zebanından Sa'id tarihini  
Pek 'acâib ma'bed oldu Mescid-i Aksâ misâl  
Sene 1147 (1734 – 5)

ve lehu der Üsküdar

26. Çıkub bir hâtf-ı kudsî dedi tahsîn edüb târîh  
Ne 'âlî ma'bed ihya eyledi Safder Ali Paşa  
Sene 1144 (1731 – 2)

Şehdî berâ-yı Câmî'-i Çorlulu

27. Şehdiyâ bâdi-i bünyâdına dendi târîh  
Dilkuşa camî'-i pâk Ali Paşa'dır bu  
Sene 1119 (1707 – 8)

Şehdî li Câmî'-i Çorlulu İbrahim Paşa

28. Peyâm-ı temme bi'l-hayr ile dendi Şehdiyâ târîh  
Binâ-yı pâk İbrahim Paşa câmi'-i ma'mûr  
Sene 1119 (1707 – 8)

Nedîm

29. Dedi bu mısra'la târîh-i itmamın Nedîm  
Kıldı İbrahim Paşa câmi-i enver binâ  
Sene 1138 (1725 – 6)





Neyfî li Camii'-i Mehmed Kethuda der tecdîd

30. Tarihini bu resme binâ birle dediler  
İhyâ kıldı ma'bed-i hâs Muhammedî  
Sene 1133 (1720 – 1)

'İzzet li Câmî'-i Ali Paşa der Hotîn

31. Düşerse böyle tarih-i musanna' bir düşer 'izzet  
Bu zîbâ ma'bedî yaptı cenab-ı âsaf-ı efham  
Sene 1129 (1716 – 7)

li Câmî'-i Mu'im

32. Döküp âb-ı dü çeşm söyledim tarihin ey Fethî  
Ne ra'nâ câmî ihyâ eyledi Âsaf Ali Paşa  
Sene 1147 (1734 – 5)

Vehbî

33. Tamam oldukda Vehbî kudsiyân dedî ânâ tarih  
Yapıldı Ortaköyde gül gibi bir ma'bed-i zîbâ  
Sene 1132 (1719 – 20)

Yahya berâ-yı Câmî'-i Süleymaniye

34. Hayr ise ancak odur Allah mübarek eylesun  
Bu iki mısra' güzel tarihlerdir hâliyâ  
Sene 964 (1556 – 7)

35. Sâhibu'l- cum'a Şeh-i Sünni Süleyman-ı zemân  
Câmî'-i bâlâ te'âlâ Allâh 'aceb 'âlî binâ  
Sene 964 (1556 – 7)

Dürrî li Câmî'-i Ali Paşa der Tersâne (6)

36. Tamam oldukda Vehbî kudsiyân dedî ânâ tarih  
Yapıldı Ortaköyde gül gibi bir ma'bed-i zîbâ  
Sene 1119 (1707 – 8)

18<sup>a</sup>

Behiştî

37. Temmet bunyetuhu fenfeteht ebvâbuhu  
Fe'budu fihi tefevvuzen ve bisevâbi'l-'âmîli  
Fe'l- Behiştî lekad kâle't- târih  
Kami'a el-hakka bihi teb'iyeti ehli'l- bâtl (7)  
Sene 947 (1540 – 1)

ve lehu lita'miri câmî'

38. Ba'd ez in Hâcî Husameddin virâ tecdîd kerd  
Goft târiheş Behiştî ân vaz'-ı cedîd (8)  
Sene 973 (1565 – 6)

li Sultan Ahmed

39. Şah-ı 'âlem dedi tarih-i hitâmını Sa'îd  
Fatma Sultan'a Allah câmî'in etsun kabul  
Sene 1140 (1727 – 8)

Hüdâyî li Câmî'-i Sultan Süleyman

40. Lâyık ol câmî'a ola târih  
Beytu Rahmân ve ma'bed-i islâm  
Sene 964 (1556 – 7)

Hüdâyî

41. Dedi tarihini Hüdâyî ânın  
Câmî'-i Padişah yapıldı tamam  
Sene 964 (1556 – 7)

Hüdâyî

42. Misl-i o nîst der in 'âlem ez ân  
Cennet-i 'âliyye şod târih (9)  
Sene 964 (1556 – 7)

Hüdâyî li Câmî'-i Mehmed Paşa der liman-ı Kadırga

43. Dedi ânın Hüdâyî târihin  
Beyt-i Rahman Kible-i islâm  
Sene 979 (1571 – 2)

ve lehu

44. Ma'bed-i erbâb-ı kible beyt-i Hak  
Sene 979 (1571 – 2)

li Câmî-i Sultan Süleyman

45. Dedi Mekkî bende tarihin  
Ma'bedü'ş- Şâkirîn li ehli yakîn  
Sene 964 (1556 – 7)

ve lehu

46. Dedi tarihini ânın Mekkî  
Hâzâ câmian Süleyman Han  
Sene 964 (1556 – 7)

Hamdî

47. Hamdiyâ minberde hatf dedi târihin ânın  
Câmî'i sahib – kıran Sultan Süleyman-ı zaman  
Sene 964 (1556 – 7)



Mahmûd

48. Dedi Mahmud bendesi ta'zim ile tarihini  
Câmi'-i Sultan-ı 'âdil padişah-ı kâmkâr  
Sene 964 (1556 – 7)

Sâfî li vaz'i esâs-i Câmi'-i Sultan Ahmed

49. Uruldu tarh-ı bünyâd-ı 'ibâdet  
Sene 1018 (1609 – 10)

Kandî li Câmi'-i Sultan Süleyman

50. Kandî dâf dedi ihlâs ile tarihini  
Câmi'-i Sultan Süleyman pâk beyt-i lâyezâl  
Sene 964 (1556 – 7)

Kandî li Câmi-i Şehzâde

51. Goft in bende be ta'zim û senâ târîh-i o  
Câmi'-i Sultan Mehmed beyt-i cinânî hakîm (10)  
Sene 955 (1548 – 9)

li Câmi'-i Sultan Süleyman

52. Kale 'abdu câmi' tarihahu  
Ma'bedu li'l- Allah ve'scud vakterib (11)  
Sene 964 (1556 – 7)

Berâ-yı Câmi'-i Ali Paşa

53. Ola makbul dergeh-i ma'bûd  
Bî bedel Câmi'-i Ali Paşa  
Sene 1147 (1734 – 5)

Behiştî

54. Behiştî reşk edib ta'mirine dedim ânın târîh  
Zehî bu ma'bed-i zîbâ mahall-i ta'at-i ebrâr  
Sene 1128 (1715 – 6)

li Câmi'-i Şemsi Paşa

55. 'Ulviyâ hâtîf görünce dedi kim tarihini  
Secdegâh olsun habibin ümmetine bu makam  
Sene 988 (1580 – 1)

Rahmî der Belgrad

56. Yapdı bu câmi-i nev tarlı Reisü'l- küttâb  
Sene 1157 (1744 – 5)

der Kastamonu

57. Oldu ta'mirine târîh-i tamam ey Rahmî  
Câmi'-i ceyyidu'l-erkân Reisü'l- küttâb  
Sene 1159 (1746)

Aziz li Câmi'-i Ali Paşa

58. Salât-ı hams ile tekmi'l olur her vakit târihi  
Mahalline ne câmi' yapıdı sahib-i sadr Ali Paşa  
Sene 1147 (1734 – 5)

Şeyhulislâm Feyzullah Efendi Mescidü'l- Cinnî  
ta'mirine der Mekke-i Mükerra

59. Dedi târîh-i kâfi müştâk  
Mescidü'l- Cinn pâk feyz âbâd  
Sene 1112 (1700 – 1)

Muharremî li Mescid-i Tophane

60. Nidâ âmed merâ ez hâtîf-ı ğayb  
Ki târiheş bigo beyt-i munâcât (12)  
Sene 907 (1501 – 2)

li Câmi'-i Seyyid Taha

61. Nâbiyâ hâtîf dedi târihini  
Hasbeten li'l- Allâh bina oldu tamam  
Sene 1120 (1708 – 9)

li Câmi'-i Sultan Süleyman der Şam

62. Şam'ı ihyâ eyledi bu Câmi'-i Sultan-ı Rûm  
Sene 1120 (1708 – 9)

li Câmi'-i Süleyman Bek der Kamanîçe

63. Görünce hâtîf-ı gaybî dedi ânâ târîh  
Makam-ı pâk zehî Câmi'-i Mehmed Han  
Sene 1083 (1672 – 3)

ve lehu

64. Hâtîf-ı kudsî dedi bu câmi'in târihini  
Yâ 'ibâda Allah kümnü fe'budukum bi's-selât  
Sene 1083 (1672-3)

Zamîrî li Câmi'-i Dârü's- sa'âde der Kasaba-i ismâil

65. Bu makamı ihtisâs edüb dedim tarih için  
Tayyib ve ra'nâ yapıdı ma'bed-i Yusuf vâlâ-nişîn  
Sene 1095 (1683 – 4)



ve lehu

66. Buldu itmâm oldu ihyâ İsmâil Şehri tamam  
Secdegâh-ı mü'minîn sekenâ-yı ehli'l- muttekîn  
Sene 1095 (1683 – 4)

ve lehu

67. Bu dahî târîh-i zîbâdır Zamîrî dediler  
Câmiu ehli'l- yakîn kâne beyte'l- müslimîn  
Sene 1095 (1683 – 4)

Berâ-yı Câmi'-i Mahmud Paşa

68. Dâru hayr vaka'a'l-mislu lehu mefkûd  
Temme fi ahseni'l- evkâti yukâl mes'ud  
Fâ'ilu'l- hayri kad ihtâre li vaz'i't-târîh  
Yessere Allahu lenâ kê'e makâme Mahmûd (13)  
Sene 867 (1462 – 3)

Zamîrî li ta'miri Câmi'i Elvân Mustafa Efendi

69. Goft hâtûfrâ Zamîrî ez berâ-yı târiheş  
Câmi'-i Elvân dâd ma'mûr şod yâ Mustafa (14)  
Sene 1106 (1694 – 5)

li Câmi'-i Dârüssaltana

70. Bu mısır'la dediler ğayr ez menkût târihin  
Eser bir câmi'ü'l-envâr yapırdı Beşir Ağa (15)  
Sene 1158 (1745)

Nazmî li Câmi'i Şehzade

71. Bihasebi'l-hâl kad kâle'l-muverrih  
li târhi lutfi Câmi'i'l- hayr (16)  
Sene 955 (1548 – 9)

Nazmî li Valide Sultan der Üsküdar

72. Benâl-hayr haza mebnâ sebile'l- gafûri'l-celîl  
Feketebnâ li târihihi huve hayr cemîl cezîl (17)  
Sene 954 (1547 – 8)

ve lehu

73. li hâze'l- hayri'l- a'lâ kîle târîh  
Makamu sâfi fi şâtii'l- bahr (18)  
Sene 954 (1547 – 8)

18<sup>b</sup>

li Vaz'i esâs-ı Câmi'-i Sultan Ahmed

74. Dedi ol dem hâtîf-ı gaybî ânın târihini  
Yümn ile urdu esas-ı câmi'-i âh-ı Cihân  
Sene 1018 (1609 – 10)

li Câmi'-i Lâlâ Mustafa Paşa der Şam-ı şerîf

75. iki tarih iki mısra da 'âliyâ hâtîf eyledi  
'Ayn-ı mâi mueyyen birkedir kasr-ı firdevs o mescid-i hüsnâ  
Sene 978 (1570 – 1)

Bayram Paşa Mısır'da ashâb-ı güzinden 'Amr  
hazretlerinin cami'i ta'mirine târîh

76. Seyr ederken iki eksikli dediler tarihin  
Eserin eyledi ashâb-ı güzünün ihyâ  
Sene 1047 (1637 – 8)

Tekmîl-i Câmi'i Tâib

77. Tâib dedi tarihini her seyreden âdem  
Allah kabul eyleye 'âli eser oldu  
Sene 1123 (1711 – 2)

li Câmi'i Şehzâde

78. Goft pîr-i suhen be o târîh  
Ma' bed-i Ümmet-i Resul-i Emîn (19)  
Sene 954 (1547 – 8)

Berâ-yı tezyin-i Câmi'-i kebîr der Bursa

79. Bu zînet pâkî görüb Lâmi'i dedi  
Tarih zehi câmi'-i pür zînet û ahsen  
Sene 921 (1515 – 6)

Fazlî Berâ-yı Câmi'-i Murad Paşa der Bağdad

80. Fazlî dedi bu mescid için sıdkîle târîh  
Gel mescide ey pâk Murad eyle temennâ  
Sene 978 (1570 – 1)

li Câmi'-i Silahdâr Mehmed Paşa

81. Câmi'-i nûr Silahdar Mehmed Paşa  
Sene 1069 (1658 – 9)

'Âsım Bosnevî li Câmi'-i Mehmed Ağa

82. Dedi tarihin anın lafzen ve ma'nen 'Âsım  
Bin yüz on beşde tamam oldu bu vâlâ Câmi'  
Sene 1115 (1703 – 4)



Râşid li Câmi'-i İbrahim Paşa der Nevşehir

83. Sûyî hâtıfıdan işittim Râşidâ târihini  
Câmi'-i ra'nâ münevver ma'bed-i 'alî makâm  
Sene 1140 (1727 – 8)

Yahya Dede der Bağdad li İbrahim Paşa

84. Yaptı İbrahim beytu Allâh ola sa'yi kabul  
Sene 1094 (1682 – 3)

Cevrî li Câmi'-i Ahmed Paşa

85. Dedi târih-i binâsın Cevrî  
Câmi'-i ehl-i hüda hayr-i celîl  
Sene 1052 (1642 – 3)

ve lehu Cevrî

86. Gûş edib Cevrî dedi târihini  
Bî bedel câmi' binâ-yı hayr ü cûd  
Sene 1052 (1642 – 3)

Cevri li Mescid-i erîf

87. Fikr edib tarihini Cevri dedi  
Beyt-i ta'at mescid-i ehl-i hüda  
Sene 1054 (1644 – 5)

li tevsî'i câmi' der Kal'a-i Bender

88. Bunu gûş eyleyüb sad şevkile Sâkıb dedî târih  
Mu'allâ câmi'-i pâk ü mübârek ma'bed-i pür nûr  
Sene 1121 (1709 – 10)

der Kal'a-i Özi

89. Hâtıf dedi câmi'e Sâkıb tarih  
Makbûl in âsâr fi hayyi'l- bâkî  
Sene 1122 (1710)

Sâkıb li tevdî-i Câmi'-i Sultan Süleyman der Belgrad

90. Çıkınca dest-i mi'mârân içinden dediler târih  
Münevver Câmi'-i Sultan Süleyman dilkuşâ oldu  
Sene 1126 (1714)

Rahmî li esâs-ı Câmi'-i Sultan Mahmud

91. Kudsiyân söyledi te'sisine Rahmî târih  
Ma'bedun üssise erkamuhu 'ale't-takvâ  
Sene 1162 (1748 – 9)

Ruhî li Câmi' ve Çeşme-i 'Abdulkâdir-i Geylânî

92. İkinin söyledi şevkle tarihini  
Cami'-i ehl-i du'â çeşme-i âb-ı hayât  
Sene 995 (1586 – 7)

Lebîb

93. Lebîbâ lafz ü ma'nâ dedi yekpâre târihin  
Bu secdegâhı bin yüz kırkda yaptı Mustafa Paşa  
Sene 1140 (1727 – 8)

Berâ-yı ferş-i kâlice-i Ayasofya

94. Dedi fermân-ı Şâhinşâh ile Dürri ânâ târih  
Ayasofya'yı Han Ahmed ilbâs eyledi hâlâ  
Sene 1116 (1704 – 5)

Hâlis

95. Dedim ref'-i serengüş tekbir ile târihin  
Bu 'alî ma'bed oldu devlet-âbâd-ı 'Ali Paşa  
Sene 1047 (1637 – 8)

Berâ-yı Câmi'-i A'rec Yusuf Paşa der Ruhâ

96. Nâbî-i dâ'î hulûs ile dedi târihin  
Mücib-i cennet ola Câmi'-i Yusuf Paşa  
Sene 1120 (1708 – 9)

Fitnet

97. Gören bu mısra' ile Fitnetâ tarihini söyler  
Mu'allâ câmi'-i ra'nâ-yı Sultan Mustafa  
Sene 1177 (1763 – 4)

Fitnet

98. Fitnetâ târih-i itmâmın bu mısra'la dedim  
Mü'minine cây-ı rahmet ma'bed-i Sultan Hamîd  
Sene 1191 (1777)

19<sup>a</sup>

Güzide-i Şu'arâ-yı Rûm Emrî Çelebî merhûm ta'miye  
tarikiyle bu târihi demiştir.

Berâ-yı Câmi'-i Sultan Selim der Edirne

99. Cami'-i Sultan Selim Han bin Süleyman Han mıdır  
Yokla bu mısra'ı târih anlarım çü' olmasûn  
Hatmine bu cum'anın tarih-i mısra'dan çıkar  
Hem çıkar târihden gerü esâsı kalmasûn  
Vakt ister bu mu'amma kısmıdır gafil mebâş  
Kim hesap etse bunu yanlış sanüb yanılmasûn  
Sene 975 (1567 – 8)





Mısra'-ı evvel târîh olub çoklardan murâd harf-ı hâ-i mu'cededir.

Hesab olunmak gerekdir. iki hâ ihrâc olunacak, bâkî hurûfun hesâbı dokuz yüz doksan üç kâlûr. Sâlfî târîhden on bir ziyade olur. Kaide-i mu'ammâ üzere hân mıdır lafızdan yâ değil midir demek olub yâ lafzî ki , on birdir. 'Aded-i mezkûrdan bir dahî çıkıcak, tamam sekiz yüz seksen iki kalûr ki, itmamına dürüst târîh olur. Esasına târîh dahî mısra'-ı râbî'de vâki' târîh lafzından ki, hesabda bin iki yüz on birdir ki gerû lafzî ki iki yüz otuz altıdır, ihrâc olunacak. Bâkî dokuz yüz yetmiş beş aded kalûr.

Esasına târîh-i tâm olur.  
min Esâsi'l- musâmîrîn (20)

#### NOTLAR:

- (1) Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I – III, istanbul 1971, (II, s. 284)
- (2) Hafız Hüseyin Ayvansarıyî'nin ("Mecmuâ-i Tevârîh" , (nşr. Fahrî Ç. Derin – Vahid Çabuk) istanbul 1985 adlı eseriyle isim benzerliği vardır.
- (3) Belgrad'ta Sultan Süleyman Camii'nin tecdidi için.
- (4) Bahçekapı'da Valide Sultan Camii Hakkında. li : ... ait, ...nın, üzere, hakkında ve için anlamındadır.
- (5) ve lehu : Aynı şâirin ayrı bir şiirine geçtiğini belirtmek için" bu da onun" anlamındaki tabirdir.
- (6) Bu şâir Dürrî tarafından Tersane'deki Ali Paşa Cami'i için söylenen kitâbe olmayıp, Vehbi tarafından Ortaköy Cami'i için söylenen ve 33 numarada kayıtlı olan kitâbenin tekrarıdır.
- (7) 37. Arapça kitâbenin tercümesi  
Binası tamamlandı ve kapıları açıldı Yapanın sevaplanması için ibadet edip feyiz alınız Behiştî ona tarih düştü. Onunla Hakk batıl ehline galebe çaldı
- (8) 38. Farsça kitâbenin tercümesi: Bundan sonra Hacı Husameddin onu yeniledi Behiştî yapılan yeniliklerin tarihini söyledi  
Sene 973 (1565 – 6)
- (9) 42. Farsça kitâbinin tercümesi  
Bundan böyle bu dünyada onun benzeri yoktur Cennet-i 'âliyye tarih oldu.  
Sene 964 (1556 – 7)
- (10) 51. Farsça kitâbenin tercümesi  
Kandî Şehzâde Camii hakkında  
Bu kulu saygı ve övgü ile onun tarihini dedi  
Sultan Mehmed Camii Tanrı cennetlerinin evi  
Sene 955 (1548 – 9)
- (11) 52. nolu Arapça kitâbenin tercümesi:  
Câmi'nin bânisi tarihini şöyle düştü:  
Allah'a ibadet edilen yerdir, Ona secde et ve yakın ol
- (12) 60. farsça kitâbenin tercümesi:

Muharremî Tophane Mescidi için:

Beyt-i münâcâtın târihini söylememiz için

Hâtîf-ı gaybdan bize seslenildi

Sene 907 (1502 – 3)

- (13) 68. Arapça kiâbenin tercümesi:  
Mahmud Paşa Camii için:  
Hayır yeridir ki daha önce yapılanlar gölgede kaldı  
Mutluluk diye yad edilebilecek en güzel bir vakitte bitti  
Hayır sahibi târihi için şunu seçti  
Allah bize Makam-ı Mahmud'un en uc kenarında bir yer nasib etsin
- (14) 69. Farsça kitabenin tercümesi:  
Zamiri, Elvan Mustafa Efendi Câmiî'nin tamirine:  
Zâmiri, Onun tarihi için hâtıfa dedi:  
Câmi-i Elvan tamir edildi ey Mustafa  
Sene 1106 (1694 – 5)
- (15) 70. Kitâbenin senesi tarihi yazılmamıştır. Ebced hesabı ile tarihi: 1172 (1758 – 9)'dir.
- (16) 71. Arapça kitâbenin tercümesi:  
Nazmî Şehzâde Câmiî için:  
Bu duruma göre tarihçi tarihini  
Hayır topluyanın lutfi ile söyledi
- (17) 72. Arapça kitâbenin tercümesi  
Nazmî Üsküdar'da Valide Camii için:  
Gafûr ve Celîl olanın rızasına nail olmak için bu binayı inşa etti. Onun tarihini hayrı güzel ve bol olsun diye yazdık.
- (18) 73. Arapça kitabenin tercümesi:  
ve bu da Onundur.  
Bu hayır üzerine târih şöyle dendi  
Deniz kenarında huzurlu makamda
- (19) 8. Farsça kitâbenin tercümesi:  
Şehzâde Camii için:  
Resûl-i Emin'in ümmetinin ma'bedi için söz sanatının öncüsü Ona târih dedi  
Sene 954 (1547 – 8)
- (20) min Esâsi'l- müsâmîrîn:  
Yazmada kaynak olarak verilen eserin adı: **Enfüsü'l- müsâmîrîn** olup, Abdurrahman b. Hüseyin el- Hibrî el- Edirnevî [ölm. 1069 1659] tarafından (1046 / 1636) yılında telif edilmiştir. Edirne târihidir. Bunun için bkz. Sevim ilgürel, "Hibrî, Abdurrahman Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı islâm Ansiklopedisi**, XVII, istanbul 1998, s. 426 – 428.





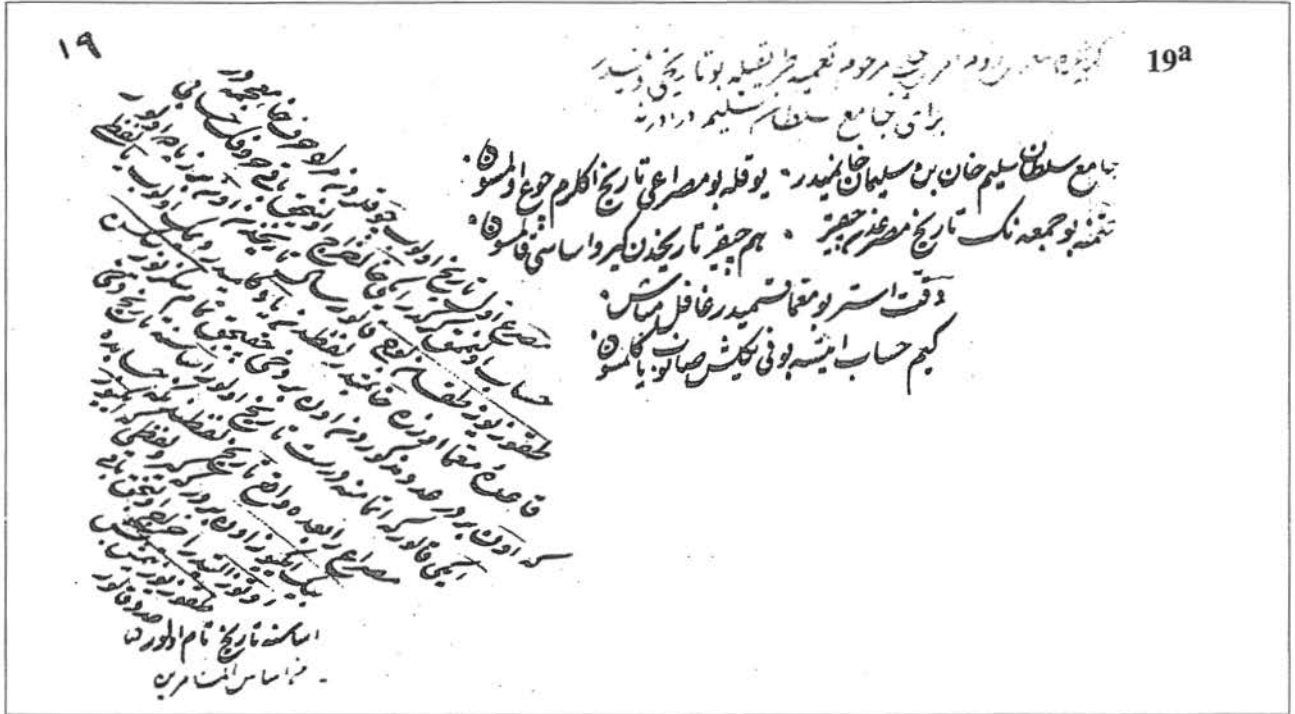
Handwritten text in Ottoman Turkish script, arranged in several columns. The text is dense and includes various names and titles, such as "Kâzım Paşa", "Mehmed Paşa", and "Sultan". The script is written in a cursive style characteristic of the period. There are some marginal notes and corrections visible throughout the page.



18<sup>b</sup>

Handwritten text in Ottoman Turkish script, arranged in approximately 10 vertical columns. The script is dense and cursive. The text appears to be a list or a collection of entries, possibly related to art or history, as indicated by the page header. Some words are written in larger, more prominent letters, possibly indicating titles or key terms. The columns are roughly parallel to each other, filling most of the page area.





## KİTÂBELERDE GEÇEN ŞAHIS, YER ve YAPI ADLARI İNDEKSİ

(Kitâbe Numarasına Göre)

## A) Şahıs Adları indeksi:

Ahmed (Sultan III.). 4, 39	Hasîb. 23
'Alimî. 14	Hüdâyî. 40, 41, 42, 43
Ali Paşa 32, 58	İbrahim Paşa. 17,18,84
Ali Paşa. 95	İzzet. 31
Ali Paşa (Çorlulu). 8, 9, 10, 27	Kandî. 50, 51
Asım Bosnevî. 82	Lâmi'î. 79
Aziz. 58	Lebîb. 93
Bayram Paşa. 76	Mahmud. 48
Behîştî. 37, 38, 54	Mehmed Kethüda. 30
Beşir Ağa. 70	Mekkî. 45, 46
Cevrî. 11, 85, 86, 87	Muharremî. 60
Dürri. 36, 94	Murad Paşa. 80
Emrî Çelebi. 99	Mustafa Paşa. 93
Fatma Sultan. 21, 22	Nâbî. 10, 12, 61, 96
Fazlî. 80	Nâlî. 3,5,6
Fethî. 32	Nazmî. 71, 72
Feyzullah Efendi (eyhülislâm). 59	Nedîm. 21, 29
Fıtnet. 97, 98	Neylî. 30
Hacı Husameddin. 38	Osmanzâde. 15, 16
Halis 95	Rahmî, 56, 57, 91
Hamdî. 47	Raşid. 83





Ruhî. 92  
Rüşdî. 7  
Sabit. 8, 9  
Sabrî. 1, 2  
Sâfi. 49  
Safder Ali Paşa. 26  
Said. 24, 25, 39  
Sâkıb. 88, 89, 90  
Sâmî 18, 19  
Sultan Süleyman Han. 35, 40, 47  
Şehdî. 27, 28  
Şehrî. 4, 20  
Tâ'ib, 16, 77  
Tiğî. 13  
'Ulvî. 55  
Vehbî. 17, 22, 33, 36  
Yahya. 34  
Yahya Dede. 84  
Yusuf Paşa (A' rec). 96  
Zamîrî. 65, 67, 69

#### B) Yer ve Yapı Adları indeksi

Abdülkadir-i Geylânî Cami ve çeşmesi (Bağdad). 92  
Ahmed Paşa Camii. 85  
Ali Paşa Camii (Çorlulu). 8, 10, 23, 24, 27, 31, 36, 53, 58  
Amr (bin 'Âs) Camii (Kahire). 76  
A' rec Yusuf Paşa Camii (Urfa). 96  
Ayasofya (İstanbul). 94  
Bağdat. 80, 84  
Bahçekapı (İstanbul). 5  
Belgrad. 4, 56, 90  
Bender Kalesi. 88  
Bursa. 79  
Cami-i Kebir (Ulucami - Bursa). 79  
Çınarcık. 19  
Darüssaâde Camii (İstanbul). 65  
Dârüssaltana Camii (İsmail Kasabası) 70  
Edirne. 13, 99  
Elvan Mustafa Efendi Camii. 69  
Ergene. 14  
Fatma Sultan Camii. 21, 29  
Hotin. 31  
İbrahim Paşa (Çorlulu) Camii. 28  
İbrahim Paşa (Nevşehirli) Camii. 17, 18, 29, 83

İsmail ehri (Kasaba-i İsmail). 66  
Kadırga (Liman-ı Kadırga). 43  
Kale-i Bender Camii. 88  
Kamanîçe. 63  
Kastamonu. 57  
Lâlâ Mustafa Paşa Camii. 75  
Mahmud Paşa Camii. 68  
Mehmed Ağa Camii. 82  
Mehmed Han Camii (Kamanîçe). 63  
Mehmed Paşa Camii. 43  
Mekke-i Mükerrreme. 59  
Mescid-i Aksâ, 1, 25  
Mescid-i Cinnî (Mekke). 59  
Mısır. 76  
Mu'in Camii. 32  
Murad Paşa Camii (Bağdad). 80  
Nevşehir. 83  
Ortaköy. 33, 36  
Özi Kalesi. 89  
Ruhâ (Urfa). 96  
Silâhdar Mehmed Paşa Camii. 81  
Seyyid Taha Camii. 61  
Sultan Ahmed Camii. 49, 74, 94  
Sultan Hamid Camii (I. Abdülhamid). 98  
Sultan Mahmud (I) Camii. 91  
Sultan Mehmed (ehzade) Camii. 51  
Sultan Murad (II) Camii (Ergene). 14  
Sultan Mustafa (III) Camii. 97  
Sultan Selim (II) Camii. 113, 99  
Süleyman Bey Camii. 63  
Sultan Süleyman (Kanuni) Camii (Belgrad). 90  
Sultan Süleyman (Kanuni) Camii (İstanbul) 4, 34, 45, 46, 47, 50, 52, 62  
Sultan Süleyman (Kanuni) Camii (am). 62  
am. 62, 75  
Şehzâde Camii. 51, 71, 78  
Şemsi Paşa Camii. 55  
Taib Camii. 77  
Tersane. 36  
Tophane Mescidi. 60  
Ustakavak Camii. 7  
Üsküdar. 12, 26, 72  
Valide Sultan (Atik) Camii (Üsküdar). 72  
Valide Sultan Camii (Yeni Cami) (Bahçekapı). 5  
Valide Sultan Camii (Yeni) (Üsküdar). 12, 15  
Yusuf Paşa Camii (Urfa). 96